

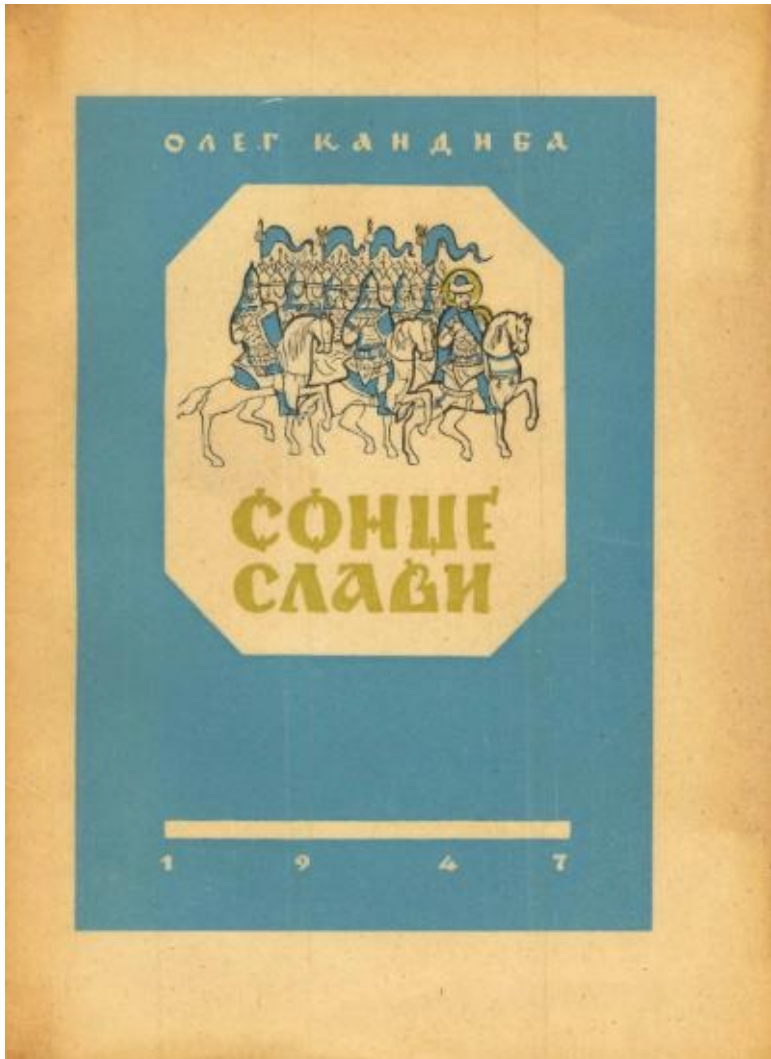
Сонце слави

Олег Кандиба

1947

Exported from Wikisource on 03/23/18

сторінка

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Активне наставлення українського націоналізму до майбутнього не могло не позначитись й на наставленні його

до минулого. Відчувши себе у високій мірі суб'єктом історії, прокладає український націоналізм підвалини для власної історіософії, в центрі якої стоїть ідея нації, як основна історіотворча сила. Проти мертвого, позитивістичного і пасивно-жалісного народницького розуміння національної історії, виступає свідомість суверенного призначення нації та її чинного включення в історичний процес.

Так родиться усвідомлення історичного процесу не як низки механічно пов'язаних фактів, а як органічної цілості, й свідомість істоти нації, як понадчасової спільноти живих, мертвих і ненароджених. Стоплені живою вірою поодинокі історичні факти стають рушієм нового національного життя.

Нове сприйняття українським націоналізмом українського минулого мусліо вийти з власного безпосереднього пізнання джерел історичних та їх переоцінки. Маємо вже кілька подібних спроб, хоч свого остаточного вивершення вони ще не знайшли.

Яскраво бачимо цей новий підхід до української історії (й тим самим до сучасного) в рефераті Олега Кандиби написанім для виголошення перед ширшою аудиторією, про українську історичну свідомість.

Думаємо, що зокрема сьогодні, коли різні зовнішні й внутрішні чинники хочуть убити в нас відчуття нашого

національного первородства, буде корисним випустити цей реферат окремою книжечкою. Робимо це — незначно його скоротивши й переклавши на живу мову цитати з історичних джерел.

На великому звороті історії, що ним стала Світова війна 1914—18 рр. вирушив український народ перший в духову революцію шукати вищої правди, яка мала освітити його життя й боротьбу. Пройшло двадцять літ, і в мужніх та кривавих зусиллях знайшов він цю правду, платячи за неї нечуваною ціною мільйонових жертв.

Було нею віднайдення твердого й героїчного ідеалу, який визначив існування людини й нації спільним Божим знаменником абсолютного, і розкрив перед нею, окраденою і спростаченою, всі глибини життя, хотіння і чину. Зірвав він з очей нації теж полуду, що закривала їй внутрішній зміст її іншого, високого минулого, а разом й її необмеженого майбутнього.

Був час, коли замовкли останні відгуки романтичної козацької кобзи Щоголева і тільки романтикою здавались нащадкам огненні глаголи Шевченка. І в майбутньому не мало бути місця ніякій романтиці. Очі сірої доби осліпли на яскраві барви минувшини, уші не чули близьких дерунів за тісним обрієм еучасности. Шелестіння паперу «просвіщеної доби» не хотіло інтерпретувати миролюбній людності великої мертвої провінції духову напругу історичної істоти України.

Так прийшли вони, «правнуки погані», покоління

безбатьченків і покоління безплідне, після якого могла настати тільки катастрофа, а по ній — прірва і революція.

Доперва в її горні перетопився дух нації, і тоді став перед Україною увесь її шлях пройдений і той, що чекає.

Минувшина, сучасність і прийдешність злилися в одну суцільну єдність, яка саме творить вічну істоту нації.

Українство знову здобуло свою історичну свідомість, історично-духово себе утотожило.

Сучасна українська свідомість, показалося, спирається на тривалому й твердому тисячолітньому підмурівку, і — навпаки — всі засадничі ідеї української традиції ожили і діють в нас тепер.

Шукаємо в нашому минулому ідею батьківщини, землі, яку людина любить, якою гордиться і за яку готова вмерти, і чуємо, що вже Володимир Іларіона «не в бідній та в невідомій державі панував, а в Руській, що про неї знають і чують на всіх кінцях землі.»

Не диво ж, що князі, захочені сто літ пізніше іншим, Володимиром-Мономахом, до походу на половців, знають одно бажання: «Дай нам, Боже, зложити свої голови за християн і за Руську землю і бути зачисленими між мучеників» (Київський літопис). А в рефрені «Слова о Полку» — «за землю Руську, за рани Ігореві» — сурмить цей наказ боротьби за батьківщину особливо пристрасно.

І не дивуємося, коли по століттях династичних манівців і

баламут, Ганджа, перестрівши Барабашейих козаків перед Жовтими Водами, звертається до них з різким запитом: «Чи польській короні хочуть допомогти, що за мужність заплатила їм неволею, чи матері своїй Україні, що хоче обдаровувати свободою?» (Габ'янка).

І універсали Хмельницького (у Беличка) кличуть «на охорону віри своєї благочестивої грекоруської та на оборону загибаючої й упадаючої батьківщини своєї», щоб козаки «ставали та за неї на славному полі бою, при своїй правді й обороні, вмирати і прийняти вінець мученицький із правиці Вишнього не відмовлялися». Щоб не вагалися «мужньо й без боязні за віру й батьківщину стати проти неприятелів своїх названих».

Ідея батьківщини, як елементарна для кожної людської спільноти взагалі, чи не найцупкіше трималася в українській духовості навіть за найтяжчих для неї періодів.

*

Ідея державного самоздійснення України по упадку княжої держави залишається для пізніших поколінь невгасимим заповітом і тривалою метою. Це був дороговказ, що до нього прямували остаточно всі пориви розбитої історією, але живої нації. Сама правність втрати суверенітету заперечується. Український нарід, мовляв, завжди був вільний; не був він завойований, а приєднався до польської або литовської унії тільки добровільними пактами. Незадоволена зі своїх зрадливих спільників Україна, отже, може із власної волі

зірвати ненависний союз.

«Народ Руський зо всіма його областями, городами, селищами й всякою до нього народною і національною приналежністю звільняється і відтягається від усіх претенсій і домагань польських і литовських на вічні часи, як від віків вольний, самостійний і незавойований, а тільки за договорами і пактами приналежний в єдність польську і литовську» — так представляє Історія Русов зборівські статті 1649 року. Та ж Історія Русов вкладає в уста черні на Раді в Переяславі 1650 р., збуреній загрозою нового віроломного союзу: «краще нам бути у постійних боях за вільність, ніж накладати на себе нові кайдани рабства»...

Історія Дорошенка, що зірвав з московським і польським союзами, це невгавна боротьба за ідеал самоздійснення. Ця ідея освітлює понурий час Руїни, щоб знову яскраво вибухнути п'яру десятиліть пізніше постаттю Мазепи і Мазепинців. Стремління і поняття української сторони чітко і недвозначно сформульовані в точках українсько-шведського договору. Аж до того, що «все, що завоюється з бувшої території Московщини, належатиме на підставі воєнного права тому, хто цим володіє, але все те, що, як виявиться, належало колись народові українському, передається і задержиться при українським князівстві» (за Орликом). Бо ж уже Богдан Хмельницький, як говорить гетьман Орлик у своєму Виводі, «утворив з України незалежне князівство». І ціллю невтомного гетьмана є «показати лише, що вона є вільним князівством, і що стани її вільно обирали гетьманів по своїй уподобі». А все це, щоб «поставити нашу країну в

той державний стан, в якому вона була перед польським володінням при своїх природних князях і при давніх правах і привілеях, що значать вільну націю».

Тож і Історія Русов, вживаючи теперішнього поняття, «шкідницько» наводить текст т. зв. Прокламації Карла XII до українського народу, властиво історичного кредо тодішнього українства, мовляв: «відомо всьому світу, що нарід Руський зі своїми козаками був спочатку народом самодержавним, тобто од самого себе залежним, під управлінням князів своїх чи самодержців, з'єднався потім з Литвою і Польщею для спротиву з ними проти татар, що їх руйнували», але потім «за насилля і несамовитості поляків» звільнився від них «власною своєю силою і хоробрістю»...

В згоді з цим малюється теж ідеал майбутньої завершеної української держави. Карл XII заявляє в тій же Проклямації: «Обіцяю і перед цілим світом урочисто клянусь честю своєю королівською по скиненні неприятеля свого повернути землю цю козацьку або Руську у первісний її стан самодержавний і ні від кого в світі незалежний» ... «Бо ж відомо, — як каже друга Проклямація в тій же Історії Русів, на цей раз вже самого Мазепи, — що перше ми були те, що тепер московці: влада, першенство і сама назва Русь від нас до них перейшли». Де ще шукати яскравіших свідощів тривалої свідомості свого суверенітету й державницького стремління потоптаної історією нації?

Ідею самоздійснення в темряві ХІХ ст. знову яскраво розпалює геніальний дух Шевченка, і не диво, що вона

прориває нарешті імлу всесвітництва й соціалізму словами IV Універсалу.

*

Зі свідомістю національної відрубности нерозривно в'яжеться ствердження обсягу нації, свідомість взаємної приналежности до себе всіх її частин, те, що тепер схоплюємо поняттям соборности. Тому то Ігор так скоро воює вже деревлян і уличів, а Володимир Великий «пішов на ляхів» зайняти Перемишль і Червень, щоб були вони «і до сьогодні під Руссю». Тому, всупереч проклятому удільному принципу, марить і горить Київський літопис і «Слово о Полку» єдністю Володимирової і Ярославової держави.

Великокняжий Київ крізь віки величі і руїни однаково дбає і прагне об'єднати дід своєю рукою всі частини розірваного тіла нації й держави. І пів тисячоліття пізніше однаково голосно кличуть і звать ці частини, щоб він взяв їх під своє берло: «правдиві з давніх віків землі і провінції наші сарматоруські козацькі, що під Поділля й Волощини до Смоленська довгі й широкі границі свої мають, а саме Київську, Галицьку, Львівську, Холмську, Белзьку, Подільську, Волинську, Перемиську, Мстиставську, Витебську й Полоцьку» (з Універсалу Хмельницького у Величка).

І коли ця хвилина має прийти і Київ знову тримає в руках предківський меч і булаву, його суверен Богдан Хмельницький стверджує, певний своєї потуги: «Досить у

мене буде вигод і багатства в моїй землі і в моєму князівстві, що простягається по Львів, Холм і Галич. Ставши на Вислі, скажу іншим ляхам: сидіть і мовчіть, ляхи!» Соборності судилося лишитись ідеалом козацької держави, Яка боротися мусіла одночасно і за неї і за свою- суверенність. Але цього ідеалу вона не загубила і в найбільшій хуртовині Руїни, аж до смерку кінця ХІХ століття.

«Самі, Ваша Мость, добре про це відаєте, що хоробрий, гетьман ваш, а мій попередник Богдан Хмельницький вдався під високу руку православного монарха московського з вами, добрими молодцями, за Божою всесильною поміччю, — а своєю мужною відвагою й хоробрістю, через кілька літ, з великим зусиллям й кровопролитии, відбившися лицарською шаблею від тяжкого ярма лядського, — не з якої конечности, але з доброї волі й за здоровою радою тодішньої старшини своєї, а також не з якої іншої конечности, тільки задля єдиної віри православної козакоруської... І не з такими намірами, щоб колинебудь єдина Україна, отчизна наша, мала розділитися на двоє чи та троє, і двох або трьох у себе мати гетьманів, але з такимипляном і бажанням, щоб та Україна, в єдиній нероздільності пробуваючи, завжди єдиного в себе мала гетьмана, заживаючи своїх давніх і старовинних у всьому прав і вольностей, на що й видано йому, Хмельницькому, державні грамоти» (Гетьман Дорошенко в листі до Кошового Лукаша).

Або як той же Дорошенко писав до свого противника, але патріота Сірка: «При всесильній помочі Божій ми могли б під поглядом звільнення від поляків — подільських, волинських,

поліських і литовських городів та земель наших, перед тим православних, а нині насильно переведених на унію, руських, того доказати (в чому була добре пам'ятна інтенція мого попередника Богдана Хмельницького) та в спрагнену стародавньої свободи і святого православ'я приодягти ризу.»

... Змагання трагічного гетьмана лишилися дороговказом для його наступників і віків. Де той сталий рефрен козацьких літописів, листів і універсалів, щоб з'єднати українські землі по обидва боки Дніпра в одну державу.

Нація не об'єдналася. «През незгоду всі пропали, самі себе звоювали» — обвинувачує Дума гетьмана Мазепи і на всі орієнтації, що шарпали єдине тіло народу, відповідав недвозначно: «ліпше було пробувати вкупі лихо отбувати». Треба було двох століть прямування напوماцки крізь темряву, оту найбільшу, коли українство Наддніпрянщини зрікалося Західніх Українських Земель, як засуджених на вічну приналежність до іншої держави, а галицьке громадянство — своєї власної землі для України тільки над Дніпром.

Зате ж, як близько за завісою цієї мряки був сліпучий день стихійного вибуху свідомости 1918—19 рр., вибуху в думці, слові, чині і жертві, коли після прелюдії українських гармат залунало оте: «Однині во єдино...» В згоді з ідеалами своєї доби пробували останні десятиліття перед Першою світовою війною малювати гречкосійний образ українського народу і робити з цього відбиття власної подоби національну чесноту та істоту. На щастя це була тільки проекція історії своєї

вбогої доби. Здорові молоді народи не знають самообмеження. «Бо у вас залізні попруги під шоломами латинськими. Через них затряслася земля і багато країн: Хинова, Литва, Ятвяги, Деремела й Половці покидали свої списи, а голови свої схилили під тії мечі крицеві». («Слово о Полку»).

Україна бачить ідеал Володаря, що високо сидить «на золотокованому престолі, підпер угорські гори своїми залізними полками, заступив королеві путь, закрив Дунаю ворота, мечучи тягарами через хмари, керуючи суднами по Дунаю», чий «погрози по землях течуть» і чий лук стріляє «з батьківського золотого стола салтани за землями». Суверен України може «Волгу веслами розкропити, а Дон шоломами вилляти!»

Велидержавний ідеал ніколи не покидав нації, що створила свого часу найбільшу й наймогутнішу європейську імперію, від Юр'єва до Ярослава й Тьмуторокані опановуючи Каспій і Чорне море, зводячи бої від Білої Вежі до Кракова, Опави і Братислави, і від Німану до Переяславця і Доростола.

«Все було підкорене Богом, християнському народу (українському): поганські країни — великому князю Всеволоду, батькові його Юрію, князю Київському, діду його Володимирі і Мономаху, котрим то половці лякали своїх дітей у колисках. А Литва із болота на світ не виглядала, а угри скріплювали кам'яні городи залізними брамами, щоб туди не в'їхав на них великий Володомир. А німці раділи, що живуть далеко за Синім морем. Буртаси, черемиси, в'яда і

мордва пасічникували для князя Великого Володимира, а тесть Мануїл Царгородський, маючи острах, великі дари посилав до нього, щоб Великий князь Володимир не взяв під ним Царгорода» (з рукопису XV ст.).

*

Геній історіотворчого чину нації втілюється у провідну одиницю, постать Богом даного Стерника. Йому, незрівняному, дано вершити долю народу і формувати його майбутнє. Така в уяві Київського літопису, клясична та зразкова для цілої світової літератури, духова постать Святослава. Такий в Іларіона і Володимира, що «дозрівши мужністю й розумом, став єдинодержцем землі своєї і підбив під неї доколшні землі, деякі миром, а непокірні мечем».

Подобою старовічних півбожеських героїв Вавилонського епосу, Едди та Іліади виступає постать «великого князя Романа, ще й нині пам'ятного володаря Русі, що переміг усі поганські народи, мудрістю свого розуму ішов за заповідями Божими. Бо наставився на поган, як лев, а був сердитий, як рись, і губив їх, як крокодил, та переходив їх землю, як орел, бо був хоробрий, як тур. Бо він дорівнював своєму дідові Мономахові, що погубив поганих Ізмаїлтян, званих Половцями, та вигнав Отрока в Обези за Залізну браму».

Так різьбить проводиря нарід, що хоче мати його одного і бути в його руці знаряддям для довершення великих чинів.

Справа сильної одноособової влади в українстві була завжди

дуже напружена, всупереч усім приписуванням їй руїнних нахилів степу. Республіканська Козаччина стала добою застосування власне чисто вождівського принципу. Це Дорошенко в листі до Лукаша дбає, щоб Україна «живучи в нероздільності, мала завжди в собі єдиного гетьмана, заживаючи своїх старих і стародавніх у всьому прав і вольностей».

Ходить про єдність не тільки територіальну, а й внутрішню, моральну: «З поведінки славного, блаженної пам'яті мого попередника Богдана Хмельницького, я навчився того порядку і бажав, щоб, як за його гетьманства, так і тепер за мого уряду, було одно стадо і один пастир».

Той, хто покликаний здійснити велику духову єдність нації, може бути тільки сувереном: «з волі Всемогучого Бога вибрали мене гетьманом», — каже навіть Петрик в. своєму Універсалі. Але вже зовсім виразно формулює засаду вождівської монархії Дума гетьмана Мазепи, коли проголошує твердо: «Сам керує Стерник і сам управує»...

В основі української духовости. лежить мужне й активне сприйняття життя. Українську духову особистість визначає теж виразний і сильний боєвий інстинкт. Войовничість, в українській свідомості творить невід'ємну рису й одну з основ й національного світогляду, яка давала народові міць і певність себе на своєму історичному шляху. «Що ж вони дали?», — питають в легенді Київського літопису хозарські старці своїх вояків, що ходили по данину до полян на київських горах. «А вони показали меч». І вирішили хозарські старці: «Не добра

це дань, княже, ми послуговуємося оружжям односічним, тобто шаблями, а їхнє оружжя з обох боків гостре, тобто мечі, ці будуть збирати дань з нас та з інших країн. Це все і сталося».

Справді, меч, що його колись в наддніпрянських степах боготворили скити, а пізніше так добре кували майстри старого Києва, став символом України та її історичної долі. «Лютий це муж, — мали говорити про Святослава греки, — бо не береже майна, а збирає зброю; удаймося до дані» (Київський літопис). Тому в колядках князь-герой «зброїцю злива», «звиває» та блискає «мечем-ясним міцяцем», «б'є та б'є на Царівгород», запускається і «в німецьку», і «в московську», і «у волоську» землі, бере «сиві волики», і «сиві коники», і «грошей без ліку». Щоб потім, як личить народові хліборобів-вояків, «воликами на хліб робити, грошиками війську платити, а кониками з військом їх бити».

Сумніви малих і хитромудрих душ, знаходять таку відповідь: «Це дивно мені, — каже Володимир Мономах Київського літопису, — що смердів жалуєте, і їхніх коней, а про це не подумаете, що коли на весну почне цей смерд орати тим конем, приїде половчин, уб'є смерда стрілою і забере цього коня і жінку його, і дітей, а клуню його запалить; то чому ж не подумаете про це?»...

Тож добрий князь має один обов'язок, одну амбіцію: іти прямими шляхами своїх предків. «А чи не краще було, глянувши на Божу поміч і на молитву святої Богородиці, шукати шляхів батьків своїх і дідів своїх та своєї чести», —

кличе літописний [Мстислав Ізяславич](#). І «Слово о Полку» завершується, як кінцевим акордом, славою носіям збройної боротьби: «Хай здорові будуть князі і дружина, що ходили походом за християн на поганські полки».

Войовничий дух став заповітом і таємницею величі княжої держави: «Молю вас, стадо Христове, з любов'ю й розумно наставте ваші уха: як жили давні князі і мужі їх та як обороняли Руські землі і приймали під себе чужі країни. Бо ці князі не збирали багато маєтків ... Але де пробувала права віра, то ту, взявши (гроші), давали дружині на оружжя. А дружина його годувала, звойовуючи інші країни та борючися казала: «Братіє, походім за своїм князем і за Руську землю» ... І поширили були землю Руську» ... (Із стародавнього Временника). Князівський меч перейшов у козацьку шаблю, але його зміст лишився давній. Бо ж всі народи, які живуть на світі, завжди захищали і будуть захищати вічно буття своє, волю і власність» (Богдан Хмельницький, з Історії Русов), тому й тепер нам, як говорить той же Хмельницький у Граб'янки: «Хто може єдиним способом давніх Руєів, наших предків, заперечити хоробрість воєнну і зменшити відвагу лицарську.» «Імію надію на шаблю по Бозі», «железо добреє важте і над злато» (він же, у Милості Божій). — Ось ті формули XVII—VIII ст., які заступили князівське: «сріблом і золотом не найду дружини, але дружиною — срібло й золото»(Володимир Великий). Українська думка розв'язувала тоді це яскраво Мазеповими словами: «Нехай вічна буде слава, же ' през шаблі маєм права».

Тяжко йшло світочам XIX віку забити природник,

войовничий дух народу. Безсилі були вони теж проти основного героїчно-революційного спрямування поезії Шевченка й Лесі Українки з її « гордощами у серці » і « одваги мечем двосічним ». Вибухало це і в Олеся, іскрами розсипалося над Чупринкою: « не сокирою — мечем прорубаю пущі дикі ». Пройшло двадцять літ, і боєвий дух опанував знову українську літературу і всю духовість. Не випадково ж меч увійшов у емблему нового українства.

*

Боєвий дух формує людину й народи. Родиться лицарська етика й чесноти: відвага, мужність, товариськість, почуття вищого обов'язку і чести. « Хощу на ви іти, » — кличе легендарний Святослав. « Уже нам доведеться впасти (в бою). Підемо по-мужньому, браття і дружино » ... « А я піду перед вами, і якщо моя голова поляже, тоді самі думайте про себе ». « Де голова твоя, там і наші голови зложимо », — відповідає дружина. « Цього ми шукали, та й підемо, » — говорять інші князі, перед лицем катастрофи на Каялі (Київський літопис). Княжій дружині можна ще відступити, полишаючи піше військо. Але це, певно, « посоромило б Руську землю ». Тому то « всі зсіли з коней, бо хотіли, б'ючись, дійти до річки Дінця — говорячи: Якщо побіжимо, утечемо самі, а простих людей залишимо, то перед Богом нам буде гріх, а коли, видавши їх, поїдемо, то або помремо, або живі будемо на одному місці » (в неволі) (Ігор Святославич). Через ці вояцькі чесноти і військо запорізьке — це лицарство, « товариство », а козаки — лицарі, братіки, оборонці віри і « шляхетне урожона » братія. Життя, так

характеристично для України, nobilitує знизу, через «заслуги» і «вчинки молодецькі» своїх творців. Чи не так повставала аристократія всіх героїчних періодів людської історії?

*

«Бачите ці гори? Хай на цих горах засяє Божа благодать!» Так звучить за Київським літописом пророцтво св. Андрія Києву. Почуття віщої посвяченості землі, чинів і зброї спільноти, таке ж далекосягле своїм значенням, як Боже помазання її провідників. Божа благодать, що сходить на прапори народу чи військо, виключаючи кожний сумнів, це те головне, що рішає про перемогу.

«Поклав Бог у серце Мстиславові Ізясловичові благородну думку про землю Руську, бо цілим серцем бажав добра для неї,» говорить Київський літопис. І князь, певний прихильності неба, може крикнути: «А чи не краще було б нам, браття, глядячи на Божу поміч та на молитву Пресвятої Богородиці, пошукати шляхів батьків і дідів своїх та своєї чести». Ті, що їм помагає Господня десниця, не бояться вже нічого. Сама смерть — це скорше нагорода.

Так родяться святий і грізний фаталізм війни: «бути причисленим до мучеників».

Але моральна сила, осяяна певністю своєї правди, надає сил фізичних в боротьбі. Так рука Божа допомагає слабшу рукам людським.

«Бог наслав великий подив на половців,» — говорить літопис про перемогу князя Мономаха, — і страх напав, на них та дроз від виду воїв руських, і самі послабли, і коні їхні не мали поспіху в ногах... І велике спасіння сотворив Бог у той день благовірним князям руським і всім християнам, а на наших ворогів наслав велику церемогу. Бо це з Божою поміччю, молитвами святої Богородиці і святих янголів, повернулися руські князі додому з великою славою, що розійшлася до всіх людей і до всіх дальших країн, то значить; греків і угрів, ляхів і чехів, навіть аж до Риму дійшла на славу Божу завжди і нині і по всяк час на віки віків, амінь».

Самі ворожі полонені в бою з князем Мстиславом Ізяславичем свідчать про Божих помічників руського війська: «І запитали полонених, говорячи: як це у вас такі сили і велика кількість, і не могли ви протиставитися, а скоро втекли. А ці відповідали, говорячи: Як можемо битися з вами, коли інші їздили понад вами, озброєні і світлі; вони помагали вам. Чи не е це янголи післані Богом християнам на допомогу? Це бо янгол вложив у серце Володимирові пустити братію свою на ворогів руських князів.»

Подібно говорить Ігор Святославич до братів по першому, щасливому бої з половцями на Сюрлуї: «Це Бог силою своєю положив на побіду ворогів наших, а на нас честь і славу» (Київський літопис). «Брехня — ваше слово, — кричить Василько на ворожий глум в бою проти ляхів і угрів, — а Бог нам помічник». «Така милість Божа Руській землі». (Розбиття Филі, Галицько-Волин. Літопис). І, справді, княжі прапори вкривають перемоги. Так було; доки ясні були цілі,

міцна мораль і виразна ієрархія цінностей з «благом руської землі» нагорі.

Захитало цю піраміду XIV—XV ст., але приходять нова, доба: підноситься козак «оборонець віри християнської» на хвилях Чорного моря, під мурами Кафи, Трапезунту і Царгороду і тої ж «благочестивої віри грекоруської» таки на рідних степах і польських пісках, щоб видати нарешті із себе того Зиновія-Богдана, якому... «рука Божа всюди додавала скорої помочі на братів, а разом і ворогів наших сарматів — польських».

Затрата серед керівної верхівки України почуття безоглядності власних ідеалів і постулатів та їх вищого посвячення чи не найтяжче налягла на Україну в XVIII—XIX столітті. Але національна стихія відшукала їх уже 1918 року, і, крізь 20-ліття великого зусилля, жертв і боротьби, несе, як величний прапор України, у майбутнє.

*

Шукаємо ідеї, яка історично була українській духовості мітом, стимулом для історіотворчих зусиль. І стріваємо вже на поганському світанку нашого минулого «Дажбожих внуків» — легенду, що дає відчутти силу напруги цього міту божеського походження народу. «Діти з коліна Яфетового», войовничого і післанного панувати прабатька, це хіба тільки християнська метаморфоза першої ідеї про вище, вибране походження і покликання племені. В літописах виступає ще той же мотив славного походження, що з ним в'яжеться теж

атмосфера вибраности й історичного післанництва.

Ідеї козацької доби особливо характеристичне шукання відскочні й опертя в міті походження. Це у віршах Саковича козаки, — нащадки тих, що за «Олега руського монарха плавали в човнах по морю і Царгород здобували». Це ж Хмельницький у Величка гукає до нерішучих реєстрових козаків; «Того же древа есте вітви і храбрих воїнов синове» і закликає » йти хвалебним шляхом вояцьким предків своїх. Це Величків Зорка над гробом Хмельницького говорить про героїчні чини Богданових полків, що їх вони, «наслідуючи в тому старовічних, великому Олександрові Македонському військово помічних предків своїх слов'ян, потім Скитів, Цимрів і Козар, славно показали».

Знову ж «козацький рід», «козацькі внуки» нової доби стають тим мітом, що не дає занепасти і веде довідродження українську духовість XVIII—XIX століття.

Цей міт роду, як би ми його назвали, можна історично ствердити як великий рушій української свідомости і знайти в ньому притаманне українське схоплення суті національної спільноти. Так українське розуміння різниться від державного (романського) та природничого (кров) Германського розуміння істоти нації, як різниться воно теж від панівного територіяльного патріотизму, який знало недавнє минуле.

Є в ньому момент походження, схоплений більш містично, нематеріально. Поняття роду ховає в собі теж ідею

покликання роду.

*

Приходимо до питання провідної ідеї української духовости, яка б висловлювала покликання української нації.

Є це ідея, в ім'я якої повстав колись Переяслав. «За не переяславу Отрок т», і в ім'я якої Святослав кликав «не посоромити землі руської» —• ідея Слави. Ідея ця вкоронує цілу тут накреслену українську духовість. Впливає вона з цілоти войовничого й героїчного світогляду народу і значить у своїй істоті моральний наказ героїчного повнення суспільно-етичного ідеалу.

Великі є взори творців роду і велика слава, якою вкривали вони себе в змаганнях з хижацьким степом, по північних пущах і синіх хвилях південних морів, — билинних багатирів, князів українських колядок і державних володарів літописів і того наймогутнішого «внука старого Ігоря, а сина славного Святослава, що панували в своїх роках, та мужністю й хоробрістю прославилися в багатьох краях, і ще й сьогодні згадують їх і славлять» (Іларіона Похвала).

Великі це взори і велика туга нащадків дорівняти їм своїми чинами. Тому знову стогне степ від княжих дружин і точиться кров, і знову «з Божою поміччю, молитвами святої Богородиці і святих янголів, повернулися руські князі додому з великою славою, що розійшлася до всіх людей і до всіх дальших країн, то значить греків і угрів, ляхів і чехів, навіть

аж до Риму дійшла на славу Божу завжди і нині і по всяк час на віки віків, амін» (Київський літопис).

Дзвенять струни співців, «підносячи славу в обидві сторони цих часів», «коні ржуть за Сулою, дзвенить слава в Києві...»

І не може знайти спокою молодий князь Ігор Святославич з Буйтуром Всеволодом. «Змагаймося самі, самі загорнемо першу славу, а дальшою самі поділимося»... І знову іде дружина степом,, «шукаючи для себе чести, а для князя слави». «І каже Ігор до дружини своєї: Краще порубаному бути, ніж полоненому бути!» «Бо хочу копіє зламати в кінці поля половецького і з вами, русичі, хочу голову свою покласти, або напитися шоломом Дону» («Свово о Полку»).

Немає досить великих ворогів навколо, стільки племен скорено,стільки чинів dokonano, але земля велика. «Король ... угорський прислав послів до Данила: ...поможи мені на чехів... А князь Данило бажав піти війною — чи то задля короля, чи то для слави. Бо ж у землі Руській не був першим, що він воював землю чеську, ні Святослав Хоробрий, ні Володимир Святий. А Бог виконав його бажання, бо він спішив і тужив за війною» (Галицько-Волинський літопис).

Вернулися вої з далекого заходу з-під Опави, падав Данило перед холмською Пречистою, дякуючи за перемогу і славу. І йшов знову на північ на Ятвягів ... «взяв від них дань, чорні куни і біле срібро, і дав із дані ятвязької дар воєводі Сигнівові за його послух, щоб знала вся земля лядська, що дань платили ятвяги королеви Данилові, синові великого

князя Романа».

Одні ідеали нації і одні шляхи, що ними вона ходить, і лаври, які ждуть і належать «всім по-шляхетськи народженим козакам, братії нашій, що прославилася з давніх літ численними ділами і відвагою на всій землі під сонцем» (Універсал Остряниці у Величка).

Вони зуміли, ці козаки, «преславне військо низове» скоро «прикладом старовічних величних, славних і многим околичним народам страшних предків своїх станути мужественно і небоязнено, при всемогущей помощи Божіей проти поляків» (Універсал Хмельницького у Величка). Бо ж «краще... і корисніше... полягти на воєнному полі від боевого оружжя за віру, свого святу православну і за цілість батьківщини, ніж у домах своїх, як невістухам, бутб побитими. А коли умремо на війні за благочестиву віру нашу, то не тільки велично розголоситься наша слава і наша лицарська відвага по всіх європейських і дальніх кінцях землі, але й надія наша — смерть за благочестя — буде сповнена безсмертям і вінчана мученицькими вінцями від Бога» (там же)...

«Слава не вмре, не поляже» — співають пісні і думи — «буде слава славна поміж козаками, поміж друзями, поміж рицерами, поміж добрими молодцями». «Бо хто боровся — визначався за славу батьківщини, тому слава увінчає голову безсмертним вінком», бо ж «не той славний, котрий многі лічить стада, но іже многих врагов своїх шлет до ада» (Милость Божія). Тому пишним бароковим візерунком

втесує доба свою молитву:

«Помнож, Боже, на віки козацьку славу і покори под нозі
врагов наших главу.»

(з Літопису Граб'янки).

Міцний і нескорений був заповіт історії навіть, у ХІХ столітті. Гриміла ним кожна народня пісня, не хочачи співала про це поезія, не могла забути викривлена, розніжнена верхівка, твердо пам'ятав народ. Архангельськими трубами вибухло це в Шевченкові. Не «вмерла слава і воля» в українським гімні, «славу, волю і честь здобувати» закликав Франко, і народня стихія відповіла у вирі 1917 року громовим привітром сучасної національної революції: «Слава Україні!»

Так усвідомлює себе історично Українська Нація. Вкрита маєстатом суверенности на своїй укоханій батьківщині, відчуваючи свою нерозривну єдність, прагне вона духової і силової експансії, ховаючи в собі завжди потенції великої держави.

Через постать Стерника стримить вона здійснити свою історіотворчу волю, завжди духово мобілізована у своїй органічній войовничості, осяяній лицарськими чеснотами та Божою благодаттю.

Міт великого Роду жене її вперед по історичному шляху, що над ним світить сонце провідної ідеї її свідомости — огненно-сліпуче сонце Слави, в боротьбі за яку нація знаходить своє

світове післанництво.

About this digital edition

This e-book comes from the online library [Wikisource](http://wikisource.org)^[1]. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

We distribute our books for free, starting from works not copyrighted or published under a free license. You are free to use our e-books for any purpose (including commercial exploitation), under the terms of the [Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)^[2] license or, at your choice, those of the [GNU FDL](http://www.gnu.org/licenses/fdl.html)^[3].

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at [this page](#)^[4].

The following users contributed to this book:

- Arxivist
- Atoly

-
1. [↑ http://wikisource.org](http://wikisource.org)
 2. [↑ http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0](http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)

3. [↑ http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html](http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)
4. [↑ http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium](http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium)